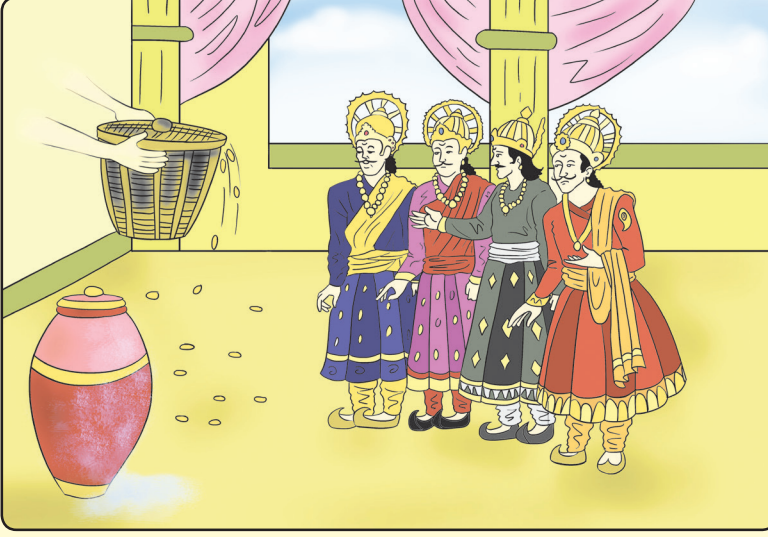

4. पुत्ताण-परिक्खा

‘पुत्ताण-परिक्खा’ हा पद्यपाठ अंबदेवसूरींनी लिहिलेल्या ‘आख्यानकमणिकोशवृत्ति’ या प्राकृत ग्रंथातून घेतलेला आहे. विविध गुणाने युक्त व्यक्ती जेथे जाईल तेथे पूजनीय होते. शिवाय समाजाकडून त्यांचा आदरही केला जातो.

श्रेष्ठपदासाठी योग्य व्यक्तीची निवड करण्यासाठी आजही विविध प्रकारे परीक्षा

घेतल्या जात असलेल्या दिसून येतात. प्राचीन काळीही प्रसेनजित राजाने आपल्या राजकुमारांची धैर्याची, साहसाची, उदारतेची, बुद्धिमत्तेची परीक्षा कशी घेतली ते या कवितेत स्पष्ट केले आहे. त्याप्रमाणे वर्तमानकाळातील पालकांनीही आपल्या मुलांची परीक्षा घेऊनच कुटुंबाची जबाबदारी सोपवावी. अन्यथा कुटुंबातील सर्वांना दुःख, कष्ट सहन करावे लागते. तेव्हा या कवितेतील श्रेणिक कुमाराचा आदर्श डोळ्यासमोर ठेवून मुलांनी आचरण करावे असे या कवितेतून स्पष्ट केलेले आहे.

अह अन्नया कयाई पच्छिमम्मि जामम्मि।

सुह-संबुद्धो चिंतिउं आरद्धो नरवई एवं ॥1॥

मज्झ कुमराण मज्झे होही को धर-धुरा-धरण-धीरो ।

सेसो व महाभोगो चूडामणि-रंजिय-सिरगो ॥2॥

इय चिंतिऊण सिंधुर-तुरंग-आउज्ज-रह-वर-आइण्णं।

पज्जालावइ सयलं चउद्धिसिं जिण्ण-साल-गिहं॥3॥

तं नियवि जलण-जाला-करालियं भणइ भूवई कुमरे ।

‘रे रे ! जो जं गिण्हह दिन्नं तं तस्स सव्वं पि’ ॥4॥

रायाएसं निसुणिउं तडयड-फुटुंत-वंस-संदोहे।
कडुंति पलित्ते पविसिऊण कुमरा गइंदाई ॥5॥

जाला-जडाल-जलणाओ कडुओ केण वि तुरंगो ।
केण वि करिंदो कडुओ, केण वि रहवरो रायकुमरेण ॥6॥

सेणिय-कुमरेण पुणो पविसिय पजलंत-मंदिरस्संतो ।
गहिया भिंभऽभिहाणा दक्खेण झडत्ति जयढक्का ॥7॥

तं दटूण नरिदेण चिंतियं, 'सेणिण साहु कयं।
पढमं इणं रज्जंगं संगहिया जेण जयढक्का ॥8॥

अह अन्नया परक्कम-चाय-परिक्खण-कए कुमाराण ।
कारविय परमन्नं भोएइ निवो नियकुमारे ॥9॥

परमन्नं परिवेसिय निवेण लिलिक्किओ सुणय-वग्गो ।
सम्मूहं आगच्छंतं तं नियवि पलाइया इयरे (कुमारा) ॥10॥

सेणियकुमरो इयराणं उभय-पास-ट्टिए गहिय-थाले।
सुणयाण खिवइ जमेइ अप्पणा भय-विमुक्क-मणो ॥11॥

तव्वइयरं अवलोइय चिंतेइ पमोइओ पुहइपालो ।
एसो उदारवीरो' त्ति कायरा इयर-कुमरा मे ॥12॥

अवर समयम्मि राया बुद्धि-परिक्खण-कए कुमाराण।
मुद्देइ गणिय-लड्डुय-करंडए सलिल-कलसे य ॥13॥

हक्कारिउं तओ ते भणइ, 'वच्छ! सबुद्धि-विहवेण।
मुद्दं अभंजिय भुंजेह मोयगे, पियह सलिलं पि' ॥14॥

एवं वुत्ता निय-बुद्धि-गव्विया वि य उवायं अलभंता।
ते छुह-पिवास-सोसिय-गत्ता दीणत्तं अणुपत्ता॥15॥

सेणिय-कुमरेण पुणो घेतुं पगलंत-कलस-बिंदु-जलं।
धुणिउं करंडए मोयगाण चूरीए भोयविया ॥16॥

तयणंतरं कुमारे विविह-विणोय-प्पसंग-अवक्खित्ते।
पासित्तुं नरवरिंदो वाहरिउं पुच्छइ एवं ॥17॥

मुद्दा अभंग काऊण मोयगा भक्खिया कह-कहेह।
एवं वुत्ता राएणं कुमारे कहेह जहवत्तं वुत्तंतं॥18॥

जह भिंभसार-कुमरेण भोइया नियय बुद्धीए।
राया चित्तेइ जहा 'जुत्तो एसो रज्जाहि' सेयस्स॥19॥

रज्ज-समयम्मि नियमा इमस्स काहामि अहिसेयं।
चित्तिऊण उवायं करेइ तस्स रक्खणकए ॥20॥

(अंबदेवसूरी - 'आख्यानकमणिकोशवृत्ति' गाथा नं 23 ते 48)

संबुद्ध - जागृत होणे

जिण्ण - जीर्ण

करिंदो - श्रेष्ठ हत्ती

धरण - धारण करणारा

सेसा - बाकीचे

पलित्तं - जळत असलेले

जलण-जाला - जळणाऱ्या ज्वाला

जयढक्का - विजय डंका, एक वाद्य

लिलिक्किओ - चुचकारणे

अवक्खित्ते - आकर्षित करणे

अहिसेय - अभिषेक

धर-धुरा-धरण-धीर - जबाबदारी सांभाळण्यास समर्थ

सिंधुर - हत्ती

आरद्धो - आरंभ, प्रारंभ

आउज्ज - वाद्य

पच्छिमम्मि - शेवटी

पज्जालावइ - प्रज्वलित करणे

गइंदाई - हत्ती इ.

तुरंग - घोडा

सलिल - पाणी

सुणयाण - कुत्र्यांचा

मोयग - लाडू

वंस - बांबू

कृती करा

1 खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा.

- 1) प्रसेनजित राजाने राजकुमारांची परीक्षा घेण्याचे का ठरविले?
- 2) प्रसेनजित राजाने जीर्ण आयुधशाळा का जाळली?

- 3) श्रेणिक कुमारास 'भिंभसार' या नावाने का संबोधले जाऊ लागले?
- 4) राज्याभिषेकास कोण, कसे पात्र ठरले?

2 संदर्भासहित स्पष्टीकरण करा.

- 1) रे रे! जो जं गिण्हइ दिन्नं तं तस्स सव्वं पि।
- 2) वच्छा, सबुद्धि-विहवेण, मुदं अभंजिय भुंजेह मोयगे पियह सलिलं पि ।
- 3) भिंभसार कुमरेण भोइया नियय-बुद्धिए ।

3 कोण ते लिहा.

- 1) जयडंका बाहेर काढणारा —
- 2) जीर्ण आयुधशाळा पेटवणारा —
- 3) राजकुमारांची परीक्षा घेणारा —
- 4) 'भिंभसार' नावाने संबोधला जाणारा —

4 आकृती पूर्ण करा.

1)

2)

5 वर्णविषयक बदल स्पष्ट करा.

- 1) परिक्षा 3) मुद्दा
- 2) परक्रम 4) जिण्ण

